

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З УРГЕНТНОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ

У статті розглянуті поняття «ургентна залежність», «організація часу життя», «мотиви самостійної роботи студентів», уявлення зарубіжних та вітчизняних вчених про ці явища. Представлені методи дослідження психологічних особливостей організації самостійної роботи студентів. У статті подані результати дослідження ургентної залежності студентів.

Ключові слова: ургентна залежність, організація часу життя, мотиви самостійної роботи студентів.

Н.С. Моргунова ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ С УРГЕНТНОЙ ЗАВИСИМОСТЬЮ

В статье рассмотрены понятия «ургентная зависимость», «организация времени жизни», «мотивы самостоятельной работы студентов», представления зарубежных и отечественных ученых об этих явлениях. Представлены методы исследования психологических особенностей организации самостоятельной работы студентов. В статье отражены результаты исследования ургентной зависимости студентов.

Ключевые слова: ургентная зависимость, организация времени жизни, мотивы самостоятельной работы студентов.

N.S. Morgunova PSYCHOLOGICAL FEATURES OF ORGANIZATION OF UNASSISTED WORK OF STUDENTS WITH URGENT ADDICTION

In the article we examine terms “urgent addiction”, “organization of time of life”, “motives of student’s unassisted work”, also views of foreign and native scientists to this problem. Research methods and of psychological features of organization of student’s unassisted work are given. Results of investigation are shown.

Key words: metalinguistical abilities, metamemory, student’s unassisted work.

Психологічний підхід до вивчення умов та чинників організації самостійної роботи студентів передбачає дослідження інструментальних особливостей навчальної діяльності студентів, зокрема їх організації часу життя.

Активність особистості у відношенні до часу життя стала предметом всебічного вивчення. Очевидною є необхідність введення понять, які відкривають шляхи до емпіричної верифікації реальних форм активності особистості по

відношенню до її життєвого шляху, засобів реалізації позиції та сенсу життя в часовій перспективі. До числа таких відносяться введене В.Я. Ляудіс поняття організації часу життя. Воно характеризує міру визначення життєвої позиції особистості по відношенню до сенсів життя та часових перспектив [2].

Вперше поняття організації часу життя було висунуто В.Я. Ляудіс при розробці концепції розвитку пам'яті як особистісного утворення. В.Я. Ляудіс пов'язує організацію часу життя з регулятивно-спонукальною функцією, яка формується в онтогенезі в міру становлення пам'яті та визначає включення суб'єкта до соціальних ритмів життєдіяльності.

Як виявив генетичний та індивідуально-біографічний аналіз, організація часу життя тісно пов'язана з розвитком усвідомлення цілей діяльності, з визначенням сенсів життя, а також зі ступенем диференціації психологічних функціональних компонентів у структурах окремих видів діяльності і визначенням у них компонентів розуміння цілей та сенсу [2].

Важливість дії організації часу визначається тим, що, опановуючи засоби конструювання та реорганізації режиму дня та тижня, студенти здобувають основу усвідомлення смислів та цілей власної життєдіяльності у цілому. Організація часу життя, яка виділена у структурі розвитої навчальної діяльності студентів вищої школи та яка забезпечує регуляцію планів актуалізації поведінки та пізнавальної діяльності, виконує з боку свого змісту функції одного з узагальнюючих навчальних вмінь, які органічно входять до структури навчальної діяльності [2].

Іншим інструментальним компонентом у психологічному підході до вивчення умов організації самостійної роботи студентів є ургентна залежність особистості чи схильність до неї.

Ургентна адикція – вид залежності, що виражається в суб'єктивному відчутті постійного браку часу і страху «не встигнути». Людині з такою залежністю притаманні такі особистісні характеристики:

- бажання контролювати час і усвідомлення неможливості підпорядкувати собі хід подій;

- виконання професійних обов'язків на шкоду задоволенню потреб у відпочинку і міжособистісних стосунках;
- прийняття абсолютно всіх вимог, що стосуються професійної діяльності;
- втрата здатності радіти життю в сьогоденні, «зацикленість» на завданнях майбутнього або невдачі у минулому;
- ігнорування минулого, витіснення в несвідоме емоційно насичених переживань;
- страх майбутнього;
- прагнення відкласти на майбутнє, зазвичай невизначене, реалізацію своїх цілей і бажань у поєднанні з почуттям того, що час минає.

Однією зі складових ургентної адикції є роботоголізм, характерними рисами якого є:

- стан постійного осмислення виробничих (навчальних) проблем;
- дратівливість, викликана діяльністю, не пов'язаною з роботою (навчальною діяльністю);
- нездатність чекати і вимога пунктуальності, дисциплінованості від інших.

Як показують дослідження О.Л. Шибко [4], ургентна адикція найчастіше спостерігається у чоловіків періоду пізньої дорослості (41-55 років) і в жінок періоду середньої дорослості (26-40 років). Вивчення ургентної залежності у студентському віці, визначення її зв'язку із особливостями організації часу життя студентів залишаються практично не дослідженими, що і зумовило **актуальність** нашого дослідження.

Згідно з результатами дослідження О.Л. Шибко [5; 6], залежно від особливостей саморегуляції та особливостей прояву даної залежності можна виділити три типи ургентної адикції.

1. Ургентна адикція *за типом планування*. Особистість з таким типом адикції ініціативна в постановці цілей, проте їй важко визначити, наскільки прийнята мета відповідає реальним умовам її досягнення. Така людина усвідомлює неузгодженість між поставленими завданнями, ходом діяльності та її результатами, але при цьому вона не приймає рішення про виправлення помилок,

не аналізує їх причини. Їй легше відмовитися від поставленої мети і висунути нову, ніж аналізувати причини, через які результат не досягнутий. Плануючий ургентний адикт постійно зайнятий – в основному, плануванням своєї діяльності.

2. Ургентна адикція за *типом відмови від моделювання*. Такий адикт активно висуває цілі й навіть намагається їх реалізувати, але не враховує при цьому внутрішніх умов і зовнішніх обставин діяльності. У процесі сумлінного виконання своїх обов'язків, він може не звернути уваги на ситуацію, що змінилася, і керуватиметься первинною метою, діяти за раніше розробленою програмою.

3. *Негнучка ургентна адикція* відрізняється високим ступенем самоорганізації. Особистість з адикцією такого типу легко включається в процес поставлених перед ними або сформульованих самостійно завдань, виявляє ініціативу, увагу до деталей. Разом з тим, така людина відчуває труднощі в розробці програми дій відповідно до конкретної мети діяльності. У реалізації своєї діяльності вона приділяє велику увагу контролю, проявляє наполегливість в досягненні мети при виникненні перешкод.

Отже, **метою** нашого дослідження було визначити особливості взаємозв'язку організації часу життя та ургентної залежності студентів. Завдання дослідження:

1. Визначити рівень розвитку організації часу життя та ургентної залежності студентів 3 курсу.

2. Визначити характер взаємозв'язку між показниками розвитку організації часу життя та ургентної залежності студентів.

3. Дослідити характер взаємозв'язку між ургентною залежністю та мотиваційними особливостями самостійної роботи студентів у їх навчальній діяльності.

Експериментальна база – студенти 3 курсу ХНАДУ. Всього в дослідженні приймало участь 55 досліджуваних (29 юнаків та 26 дівчат, середній вік яких становить 19,5 років).

Методи дослідження:

1. Методика дослідження організації часу життя В.Я. Ляудіс [2];
2. Методика дослідження ургентної залежності О.Л. Шибко [6];
3. Методика діагностики навчальної мотивації студентів (А.О.Реан и В.О.Якунін, модифікація Н.Ц.Бадмаєвої) [3];
4. Методика дослідження мотивів самостійної роботи та способів самостійної роботи Є.В. Заїки [1].

З результатів дослідження видно, що у переважній кількості студентів встановлено середній рівень організації часу життя (рис. 1).

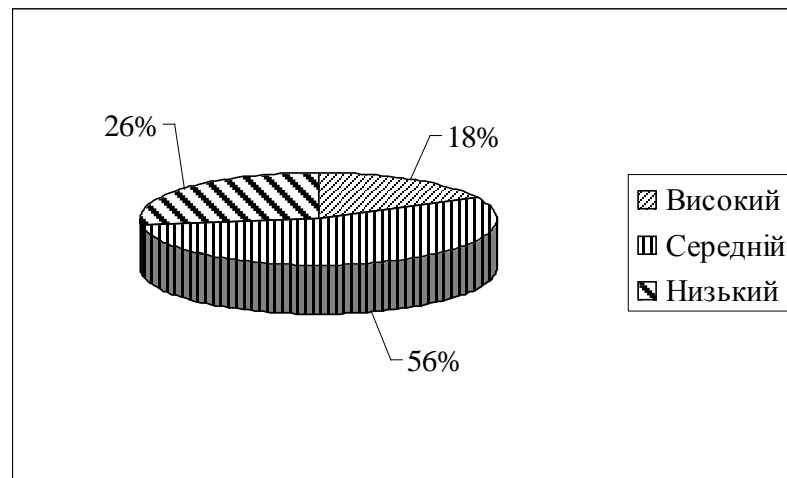

Рис. 1. Розподіл студентів за рівнем організації часу життя.

Середній рівень розвитку організації часу життя свідчить про сформованість у студентів усвідомлення та прийняття завдань організації часу життя, але без охоплення усієї повноти життєдіяльності, лише відносно значних цілей навчальної або професійної діяльності, які організуються у рамках найближчої (день, тиждень) часової перспективи.

З результатів дослідження видно, що у переважній кількості студентів встановлено середній рівень ургентної залежності (рис. 2).

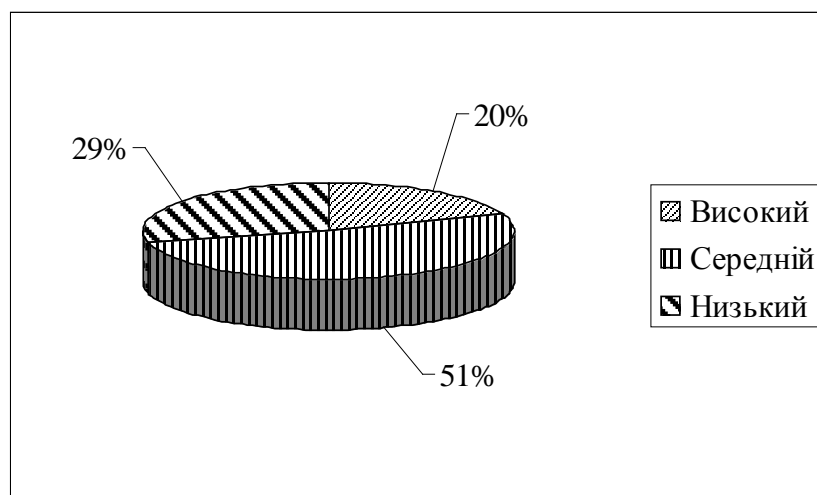

Рис. 2. Розподіл студентів за рівнем ургентної залежності.

Середній рівень вираженості ургентної залежності студентів свідчить про помірний рівень бажання контролювати час і усвідомлення неможливості підпорядкувати собі хід подій, часткове прийняття навчальних вимог, часткову втрату здатності радіти життю в сьогоденні, прагнення відкладати актуальні (поточні) завдання на майбутнє, тривогу з приводу, що час минає.

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати про наявність взаємозв'язку між ургентною залежністю та організацією життя студентів (0,56, $p < 0,01$). Отже, студенти, які відчують постійний брак часу і страх «не встигнути», виявляють високий рівень прагнення до планування часу, визначення цілей в поточній та наступній діяльності і стосунках. Такі студенти спрямовані на реалізацію обліку та корекції темпу та ритму виконання системи щоденних справ, їх трансформування у процесі реалізації цілей і завдань, на облік витрат часу на виконання усіх цілей та завдань у запланованому часовому відрізку, співвідношення реальних витрат часу з реальними та прогнозованими витратами та результатами.

Студенти з ургентною залежністю виявляють таку якість організації часу їх життя, як розподіл та перерозподіл цілей та завдань по строкам їх виконання з урахуванням важливості перспектив та даних поточного контролю про затрати часу, реорганізація режиму тижня та складання нових варіантів режиму з урахуванням перестановок, доповнень справ, скорочень чи збільшень витрат часу

на їх виконання. Виявляючи ургентну залежність, студенти орієнтуються на планування режиму дня з урахуванням змін у режимі тижня, підпорядкування завдань найближчого та віддаленого майбутнього тощо.

Наступним завданням нашого дослідження було дослідити взаємозв'язок між ургентною залежністю та мотиваційними особливостями самостійної роботи студентів у їх навчальній діяльності. Результати дослідження представлені на рис 3.

Встановлено статистично значущий зв'язок між зовнішніми мотивами самостійної роботи студентів та ургентною залежністю (0,37, $p < 0,05$). Таким чином, студенти, які відчують брак часу на реалізацію власної діяльності, зокрема навчальної, прагнуть уникнути неприємностей від деканату та викладача, звикли сумлінно виконувати будь-яку справу, у тому числі і навчальну. Тобто студенти, які сумлінно ставляться до виконання самостійної роботи, постійно відчують, що не встигають виконати ту чи іншу навчальну справу, виявляють високий рівень навчальної тривожності.

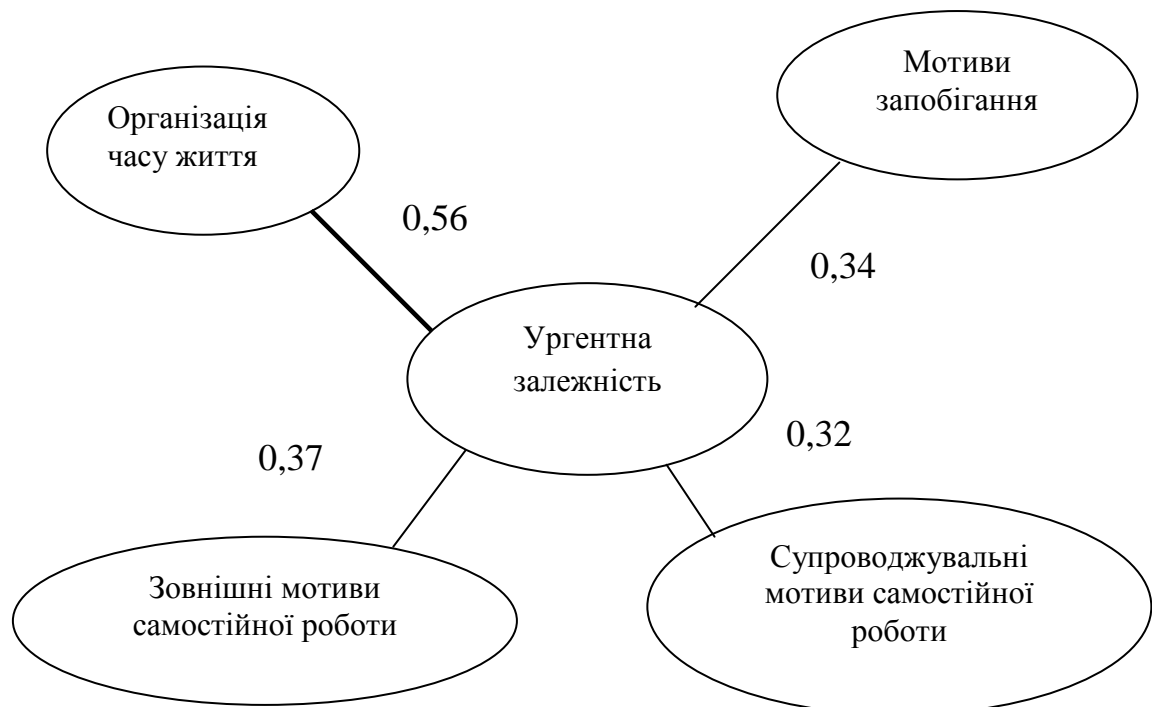

Рис. 3. Взаємозв'язок ургентної залежності з особливостями організації самостійної роботи студентів.

Встановлено статистично значущий зв'язок між ургентною залежністю та супроводжувальними мотивами самостійної роботи (0,32, $p < 0,05$). Отже, студенти з ургентною залежністю розглядають самостійну роботу як можливість доповнити власні знання, оскільки вважають, що їм не вистачає лекційного матеріалу. Ще однією причиною активізації супроводжувальних мотивів у таких студентів виступає незадоволеність якістю чи повнотою лекційного матеріалу. Такі студенти можуть бути охарактеризовані як трудоголіки, які постійно прагнуть до поповнення знань.

Окрім цього, для даної групи студентів з ургентною залежністю виконання самостійної роботи – це привід для повноцінного спілкування з однокурсниками. Постійне відчуття «браку часу» може бути наслідком нераціональної роботи, надмірною кількістю часу, витраченого на спілкування у порівнянні із часом, який відводиться на власне самостійну роботу.

Результати дослідження показують статистично значущий позитивний зв'язок між ургентною залежністю та мотивами запобігання (0,34, $p < 0,05$). Отже, студенти з ургентною залежністю, яка передбачає високий рівень тривожності щодо браку часу на виконання поточних справ, прагнуть запобігти покаранню, обирають невисокий рівень складності навчальних завдань для того, щоб запобігти невдачі. Виконання легких навчальних завдань – це можливість для таких студентів встигнути виконати самостійну роботу на задовільному рівні і запобігти покаранню (наприклад, низької оцінки), однак така стратегія навчальної діяльності не дає можливості досягти визначних результатів.

Перспективу роботи складе розробка та впровадження практичних психолого-педагогічних рекомендацій щодо корекції ургентної залежності студентів.

Список літератури

1. Заика Е. В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в ВУЗе: учебное пособие. – Х.: ХГУ, 1991. – 72 с.
2. Ляудис В.Я. Методика преподавания психологии. – М.: УРАО, 2000. – 128 с.

3. Методика для диагностики учебной мотивации студентов (А.А.Реан и В.А. Якунин, модификация Н.Ц. Бадмаевой) / Бадмаева Н.Ц. Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей: Монография. – Улан-Удэ, 2004. – С. 151-154.

4. Шибко О.Л. Особенности внешних и внутренних механизмов психологических защит лиц с ургентной зависимостью // "Европа-2002": сборник научных статей по материалам Международного научно-образовательного форума, Минск, 4 июня 2002 г. / Европ. гуманит. ун-т.; сост. С.Д.Курочкина. – Минск, 2003. – С. 481-485.

5. Шибко О.Л. Особенности механизмов психологических защит у студентов с ургентной зависимостью // Адаптация к профессиональной деятельности как психолого-педагогическая проблема: методологические основания, пути и способы решения: материалы II Межд. науч.-практ. конф., Барановичи, 23-24 апреля 2003 г.: в 3 ч. / Баран. гос. высш. пед. колледж; редкол.: Л.Ф. Мирзоянова (гл. ред.) [и др.]. – Барановичи, 2003. – Ч. I. – С. 105-108.

6. Шибко О.Л. Проблема диагностики ургентной зависимости // Психология XXI века: материалы межд. науч.-практ. конф. студентов и аспирантов, Санкт-Петербург, 24-26 апреля 2003 г. / Под ред. В.Б. Чеснокова. – СПб.: Изд-во С-Петербур. ун-та, 2003. – С. 331-335.